

3.

SREDIŠNJA (ČASOPISNA) KAJKAVSKA TRIBINA

Činjenica da je prvi časopis za kajkavsku književnost, kulturu i znanost pokrenula skupina “kulturnih radnika”, kako ih Draganić naziva, ne začuđuje s obzirom na to da niti jedna od postojećih institucija koje bi mogle pokrenuti takav časopis (instituti, visokoškolske ili muzejske ustanove, profesionalne udruge) niti izdaleka nije u fokusu imala kajkavsku kulturu, kao što takva institucija ne postoji niti dan-danas. Tako je izdavač časopisa prvih godina bila spominjana skupina građana. U impresumu prvog broja naveden je samo spominjani redakciji odbor, koji je ujedno bio i izdavač časopisa, no u drugom broju je uz sastav redakcije posebno navedeno i da časopis izdaju Anđela Vokaun Dokmanović, Stjepan Draganić, Melita Runje, Benedikt Tumpa i Fran Koncelak, a za izdavača odgovara Stjepan Draganić. Od desetog broja iz 1971. umjesto Melite Runje među izdavačima se navodi Zorislav Drempetić-Hrčić. Od desetog pak broja iz 1973. izdavač časopisa je novoosnovano Kulturno-umjetničko društvo (KUD) “Ksaver Šandor Đalski” sa sjedištem u Zagrebu. Radi se o udruzi koju je, kao i časopis *Kaj*, osnovao Draganić. Društvo sljedeće godine djelomično mijenja poslanje i naziv u Kajkavsko spravišče, koje od prvog broja iz 1975. pa sve do danas izdaje časopis.

Kao što je izložio prvi predsjednik Spravišča, povjesničar Josip Adamček, osnivanje KUD-a “K. S. Đalski” 14. rujna 1973. “proizašlo je iz spoznaje da u našem socijalističkom društvu treba ulagati posebne napore za populariziranje kulturnih i umjetničkih vrijednosti i znanstvenih rezultata s područja povijesnih znanosti”,

no dodaje da “Društvo jednako tako smatra da je potrebno popularizirati znanstvene rezultate povijesti, povijesti književnosti, povijesti umjetnosti, etnologije i drugih srodnih znanosti”⁸¹. Adamček navodi kako “[u] program Društva ulazi također rad na podsticanju i pomaganju kulturne djelatnosti u malim mjestima šire zagrebačke regije”, a cilj im je i “pridonijeti da se bolje čuvaju brojna umjetnička djela i objekti, da se spoznaja o vrijednosti tih djela proširi u najšire krugove društva”⁸². Iz ovakvih je programatskih težnji vidljivo najmanje dvoje. Kao prvo, umjesto interesa za tzv. elitna područja i teme (veliki gradovi, tradicije *elita*, istaknute ličnosti i druge *veličine*) društvo će gajiti interes i za tzv. ne-elitne, pučke teme (*mala* mjesta, manje poznate tradicije, tzv. mali obični ljudi). Kao drugo, vidljivo je da društvo neće svoju verifikaciju tražiti u *posvećenim* mjestima kulturne i društvene moći, poput fakulteta, akademija, instituta ili muzeja, već među “najširim krugovima društva”, dakle među samim tim tzv. malim i običnim ljudima. Od konkretnih akcija Adamček spominje “organiziranje izložbi likovnih djela, pokretanje akcije za zaštitu nekih kulturno-historijskih spomenika, rad na kulturno-povijesnom vodiču ‘Kroz Hrvatsko zagorje’ i niz sličnih akcija”⁸³, iz čega je pak vidljivo kako društvo svoje djelovanje usmjeruje prema zagrebačkom i zagorskom kraju.

U osvrtu na osnivanje KUD-a “K. S. Đalski”, redakcija časopisa *Kaj* posebno pozdravlja činjenicu da najavljene inicijative idu “za aktivizacijom zainteresiranih sredina – umjesto pasivnog očekivanja i protestnih zahtjeva institucijama i organima vlasti”⁸⁴. Time je upozoreno na još jedan važan detalj, a to je da *margin*a

---

⁸¹ Adamček, Josip: [U Zagrebu je 14. rujna 1973. godine osnovano kulturno-umjetničko društvo “Ksaver Šandor Đalski” ...]. *Kaj*, 7(1974), 2, str. 3.

⁸² Isto.

⁸³ Isto. Str. 4

⁸⁴ Redakcija časopisa “Kaj”: *Naše želje Kulturno-umjetničkom društvu “Ksaver Šandor Đalski”*. 6(1973), 12a, str. 8.

više ne čeka da joj *centar* udijeli pozornost nego uzima stvar u svoje ruke i pokreće vlastite inicijative. Krajem 1974. Adamček izvještava kako je 27. lipnja 1974. na skupštini KUD-a “K. S. Đalski” odlučeno “da se izmijeni naziv organizacije i da novo ime bude ‘Kajkavsko spravišće – Društvo za proučavanje i popularizaciju znanosti i kulture’. Odlučeno je također da se program društva nadopuni povremenim organiziranjem znanstvenih skupova u pojedinim mjestima kajkavskih regija”⁸⁵. Adamček spominje i da je društvo “postalo izdavač časopisa ‘Kaj’, jer su intencije redakcije ovog mjesečnika u skladu s programom djelovanja KUD[-a] ‘Ksaver Šandor Đalski’”⁸⁶. Isto tako, budući da suradnici *Kaja*, od kojih su većina bili i članovi društva, dolaze iz svih kajkavskih regija i pišu o svim kajkavskim regijama, procijenjeno je kako društvo ustvari ima “karakter sabora” pa je njegov dotadašnji naziv s regionalnim zagorskim prizvukom promijenjen u nadregionalan svekajkavski naziv. Što se tiče osnivanja Spravišća, valja dodati i sljedeću napomenu. S obzirom na činjenicu da je *Kaj* osnovan prije društva i da se u njemu, kao što ćemo pokušati pokazati, do osnivanja društva već bio isprofilirao program koji društvo predstavlja kao svoj, čini se kako se djelatnost društva ustvari podudarala s programom *Kaja*, a ne obrnuto kako navodi Adamček, pa bi se ustvari moglo zaključiti da društvo izrasta iz *Kaja*, odnosno da je (logična) posljedica njegova djelovanja.

Kajkavsko spravišće, kao “društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti”, djeluje i danas, kada njegovo članstvo čini dvjestotinjak znanstvenika i umjetnika. Nakon Adamčeka (1974-1977), predsjednici društva bili su povjesničarka umjetnosti Đurđica Cvitanović (1977-1980), povjesničar Ivan Očak (1980-1982), povjesničar Dragutin Pavličević (1982-1984), pravnik Rudolf Malenovski (1984-1994), povjesničar književnosti Miroslav Šicel (1994-2011), pjesnik, književni kritičar i povjesničar Zvonko

---

⁸⁵ Adamček, Josip: “Kajkavsko spravišće”. *Kaj*, 7(1974), 11, str. 3.

⁸⁶ Isto.

Kovač (2011-2015) te arhitekt i povjesničar arhitekture Tomislav Premerl (2015-).⁸⁷ Glavna djelatnost društva i danas je izdavanje časopisa *Kaj* i knjiga povezanih s fenomenom kajkaviane kroz nekoliko biblioteka: Mala biblioteka "Ignac Kristijanović", Hrvatski kulturni i prirodni spomenici, *Kaj & ča* itd. Zahvaljujući Stjepanu Draganiću društvo je svojedobno bilo pokrenulo Salon časopisa i Malo Kaj kazališće, no zbog problema s prostorom to nije bilo dugog vijeka. Pitanje stalnog sjedišta društva riješeno je tek za vrijeme predsjedanja Rudolfa Malenovskog, kada je društvo dobilo svoje prostorije u Ilici 34 u Zagrebu u kojima djeluje i danas, i gdje je 1998. osnovalo i vlastiti izložbeni prostor, Galeriju *Kaj*. Članovi društva danas su podijeljeni u pet odjela: za književnost, povijest umjetnosti, povijest, likovnu djelatnost i sekciju ljubitelja prirode i kulturne baštine. Osim izdavanja časopisa i knjiga, društvo organizira stručne izlete, predavanja i tribine, okrugle stolove i znanstvene skupove, izložbe itd. Članom društva, prema statutu, može postati osoba koja se profesionalno ili trajno bavi umjetničkim ili znanstvenim radom, uz uvjet da sudjeluje u aktivnostima društva.

Što se tiče izlaženja *Kaja*, isprva je bio mjesečnik, no od 1978. pa sve do danas izlazi u dvomjesečnom ritmu. Od prvog broja do danas tiska se u formatu 24 x 17 cm. U četrdesetogodišnjem razdoblju (1968-2008) izdano je 295 brojeva, odnosno 207 svezaka s ukupno 26.089 stranica.

Što se njegovog prvotnog sadržajnog profila tiče, mogli bismo ga nazvati popularno-stručno-književnim. Kao što je bilo vidljivo iz opisa sadržaja prvog broja, od samog početka uredništvo je težilo prema čim široj obuhvatnosti kajkavskih tema. Tako u časopisu pronalazimo i stručne i popularne i književne priloge. Gaje-

---

⁸⁷ Usp. jedan od boljih pregleda djelovanja Kajkavskog spravišća od osnivanja do danas: Roščić, Marija: *Uz 25. obljetnicu Kajkavskog spravišća*. *Kaj*, 31(1998), 5-6, str. 141-152.

njem takve koncepcije *Kaj* je ustvari bio sličniji časopisima iz 19. stoljeća, nego onima iz suvremenosti. Naime, u vrijeme pokretanja *Kaja* i neposredno nakon, časopisi su već bili potpuno specijalizirani za uža područja, npr. za književnost (*Republika* od 1945. ili *Forum* od 1962), štoviše i pojedine aspekte književnosti, npr. za pjesništvo (*Poezija* do 1969), dramsku književnost i kazalište (*Prolog* od 1968), katoličku književnost (*Marulić* do 1968), zatim za književnu kritiku (*Kritika* od 1968), znanost o književnosti (*Umjetnost riječi* od 1957), svjetsku književnost (*Književna smotra* od 1969), znanost o hrvatskoj književnosti (*Croatica* od 1970), ili pak za ostale znanstvene discipline, kao što su npr. jezikoslovlje (*Jezik* do 1952), historiografija (*Časopis za suvremenu povijest* od 1969), etnologija (*Narodna umjetnost* od 1962), sociologija (*Revija za sociologiju* od 1970), teologija (*Crkva u svijetu* od 1966) itd. Suprotno tome, *Kaj* se opirao specijalizaciji i želio je obuhvatiti sve aspekte kajkavske kulture. Takvu koncepciju zadržao je sve vrijeme izlaženja. Isto tako, *Kaj* je i s obzirom na svoj književni dio odsakao od nekih tada vrlo utjecajnih književnih časopisa, poput *Pitanja* (1969), na čijim se stranicama, za razliku od tradicionalnijeg pristupa u *Kaju*, promovira poststrukturalistička teorijska misao, a u književnoj je produkciji vidljiv radikalniji zaokret prema postmodernizmu i tekstualizmu.

No, valja imati na umu kako je težnja prema sveobuhvatnosti, pa i tradicionalan pristup kako književnosti tako i ostalim sadržajima, uvelike bio uvjetovan pionirskom ulogom koju je *Kaj* preuzeo u bavljenju neistraženim područjem kao što je kajkavska kultura. U stvaranju takvog profila nevažan nije bio niti financijski aspekt. Naime, kako se pogotovo često žalio Draganić, ali i kasniji urednici, dotacije od republičkih ili gradskih fondova za kulturu, kasnije ministarstava kulture i znanosti te gradskih ureda za kulturu, u niti jednom razdoblju izlaženja časopisa nisu bile dostatne za opstanak časopisa, a u Draganićevo vrijeme nije postojala niti adekvatna distribucijska mreža preko koje se *Kaj* mogao redovito

prodavati⁸⁸. Stoga se uredništvo odlučuje za direktnu prodaju lokalnim sredinama diljem sjeverozapadne Hrvatske, i to ne toliko pojedinačnim kupcima, već lokalnim knjižnicama, osnovnim i srednjim školama ili jedinicama lokalne vlasti, poput nekadašnjih kotarskih i današnjih županijskih, odnosno gradskih i općinskih upravnih središta, koje su otkupljivale veće količine časopisa, pogotovo onda kada su brojevi većinom ili u cijelosti bili posvećeni tim krajevima, odnosno ličnostima, događajima, spomenicima itd. iz tih krajeva. Takvom su politikom privučeni i oglašivači (uglavnom iz tih krajeva) od čega su se također dobivali prihodi.⁸⁹ Najviše zasluga za takav tržišni plasman časopisa imao je Draganić koji je i sam obilazio cijelu sjeverozapadnu Hrvatsku te promovirao (i prodavao) časopis⁹⁰. Takva koncepcija časopisa, ali i način distribucije i financiranja, djelomično prestaje funkcionirati nakon Draganićeve smrti (1983), kada časopis proživljava stanovitu krizu, što je vidljivo po tome da su 1987. izdana samo tri sveska, 1988. dva, a 1989. i 1990. samo po jedan svezak časopisa. Situacija se poboljšala početkom 1990-ih, od kada u stabilnom ritmu od četiri sveska (šest brojeva) godišnje izlazi sve do danas, a financiranje su preuzele državne institucije zadužene za prosvjetu, kulturu i znanost, poput ministarstava kulture, obrazovanja i znanosti te istovjetnih gradskih ureda Grada Zagreba, s tim da se i u tom razdoblju povremeno pojavljuju i drugi sponzori i donatori.

Promjena načina financiranja rezultat je, dakle, promjene časopisnog profila koji se događa početkom 1990-ih. Naime, tada dolazi do djelomičnog napuštanja prosvjetiteljske (populističke)

---

⁸⁸ Usp. Draganić, Stjepan: *Paradoksi časopisnih situacija ili drama bez naslova*. Kaj, 7(1974), 2, str. 34-36.

⁸⁹ Usp. Šuste, Ivan; Draganić, Stjepan; Oštrić, Vladimir; Lay, Jasna: *Naša desetgodišnjica: analitička informacija o časopisu "Kaj" i o posebnim izdanjima (1968-1977)*. Kaj, 10(1977), 11-12, str. 86.

⁹⁰ Kalinski, Ivo: *Naša desetletnica!!!* Kaj, 11(1978), 4, str. 64-65.

i davanja većeg značenja književnoj, kulturnoj i umjetničkoj, ali i stručnoj i znanstvenoj dimenziji. Stoga časopis 1991. djelomično mijenja sadržajnu i strukturnu koncepciju, ali i podnaslov koji otada pa sve do danas glasi *časopis za književnost, umjetnost i kulturu* (odnosno *časopis za književnost, umjetnost, kulturu*). S novim glavnim urednikom, književnikom i kritičarom Ernestom Fišerom, koji je zamijenio Ivu Kalinskog koji je 1983. naslijedio Draganića nakon njegove smrti, časopis gaji drugačiji pristup sadržajima koje obuhvaća – pristup temama više nije prosvjetiteljski (populistički), nego stručan i znanstven. Svi prilozi otada su grupirani u rubrike, od kojih većina postoji i danas, jasno se odvajaju stručni i znanstveni od popularnih i književnih priloga, a časopis je slijedom toga i potpuno grafički redizajniran. Od 1994. glavna urednica postaje književnica i književna kritičarka Božica Pažur te se od dvobroja 4-5 tog godišta dio časopisa koji sadrži znanstvene i stručne članke uređuje prema formalnim pravilima za primarne znanstvene časopise: radovi se kategoriziraju, sadrže UDK oznaku te naslov, sažetak i ključne riječi na hrvatskom i stranom jeziku. Osim tog znanstvenog i stručnog dijela, časopis i dalje zadržava i književni te publicistički dio (nekategorizirani članci), a zadržava i vrlo širok disciplinarni spektar sve do danas, zbog čega predstavlja jedan od rijetkih književno-publicističko-znanstvenih časopisa u Hrvatskoj.

Jedan od prvih proučavatelja *Kajeva* časopisnog profila bio je Mladen Kuzmanović, koji već krajem 1973. donosi svoje opservacije te bibliografiju kajkavskim jezikom pisanih tekstova te članaka o kajkavskim temama objavljivanih u prvih pet godišta *Kaja* (1968-1972)⁹¹. Kuzmanović u tom korpusu prepoznaje četiri tematsko-žanrovske dominante, koje zatim raščlanjuje na nekoliko manjih:

---

⁹¹ Kuzmanović, Mladen: *Bibliografija kajkaviana časopisa "Kaj" (1968-1972)*. Kaj, 6(1973), 11-12, str. 126-176.

1. Starija kajkavska književnost
  - A) Tekstovi
  - B) Rječnici
2. Novija kajkavska (dijalektalna) književnost
  - A) Poezija
  - B) Dječja kajkavska poezija (popjevke najmlajših)
  - C) Prozni tekstovi (Ulomci romana, novele, pripovijetke)
  - D) Dramski tekstovi
  - E) Crtice, zapisi i anegdote
3. Dokumenti (jezični i povijesni)
4. Studije, rasprave, eseji, članci
  - A) Jezične studije
  - B) Književne studije⁹².

Kuzmanovićeva klasifikacija vrlo je uvjerljiva, no ne predstavlja pregled cjelokupna *Kajeva* sadržaja s obzirom na to da u nju, kako i napominje sam priređivač, nije uvrstio nekajkavske tekstove i tekstove koji govore o nekajkavskim temama, kojih ima. Kuzmanović u posebnoj bibliografiji donosi i pregled osvrta na časopis *Kaj* u različitim periodicima u istom razdoblju⁹³ iz čega je vidljivo kako su o *Kaju* izvještavali mnogi tadašnji nacionalni, ali i regionalni te lokalni periodici.

Prvi opširniji osvrt na *Kajev* časopisni profil te prvi prikaz i analizu kajkavskih i nekajkavskih tekstova i tema u njemu dao je sam Draganić, u suautorstvu s Ivom Šuteom, Vladimirom Oštrićem i Jasnom Lay, a povodom desetgodišnjice izlaženja časopisa⁹⁴. U uvodnom dijelu članka (koji je vjerojatno pisao Draganić) ponavlja se kako je časopis pokrenut zbog potrebe da kajkavske regije dobiju svoju "časopisnu kulturnu tribinu". Nabrajajući kako

---

⁹² Isto. Str. 128.

⁹³ Kuzmanović, Mladen: *Literatura o časopisu "Kaj" (1968-1972)*. Kaj, 6(1973), 11-12, str. 177-181.

⁹⁴ Šuste, Ivan i dr: *Naša desetgodišnjica*. Str. 74-93.

je cilj časopisa bio davanje doprinosa afirmiranju tradicija i suvremenih dostignuća, umjetničkih znamenitosti i istaknutih ličnosti kajkavskih krajeva, te da se časopisom želi osigurati “stalna mogućnost objavljivanja” recentnim kajkavskim književnicima, ali i afirmirati stara kajkavska književna baština, donosi se zaključak da se “[t]akvim sadržajima postiže društvena korisnost časopisa, pa na taj način i njegova angažiranost”⁹⁵. Uredništvo je, dakle, svjesno društvene pozicioniranosti časopisa, odnosno činjenice, koju posebno naglašava Vinko Brešić⁹⁶, da su časopisi prije svega društvene činjenice koje bitno utječu ne samo na neposredno (književno, umjetničko, kulturno, znanstveno) područje koje obuhvaćaju, nego i na društvo u cjelini. S obzirom na to da govori o “društvenoj korisnosti časopisa” Draganić je vjerojatno bio svjestan subverzivnosti svojeg časopisa, koji je suprotno ustaljenim marginalizacijskim stavovima prema kajkavskoj kulturi nastojao ukazati na njezine neosporne vrijednosti, a ustvari ju povoljnije pozicionirati u kontekstu nacionalne kulture. Što se tiče analize samog *Kajeva* sadržaja, autori u članku navode da su tekstovi u pojedinim brojevima organizirani na dva osnovna načina, a to su “cjeloviti tematski sadržaji” i “tematske rubrike” unutar pojedinih brojeva. Napominje se i da je u časopisu od prvog broja osim tekstualnog prisutan i slikovni materijal⁹⁷. Među “glavne sadržajne komponentne časopisa” Draganić i saautori uvrštavaju:

1. Književni tekstovi, kajkavski i štokavski (književnici iz kajkavskih regija);
  - a) stara kajkavska pismenost (jezični i povijesni dokumenti),
  - b) starija kajkavska književnost,
  - c) novija i suvremena kajkavska književnost (proza, poezija i dječje pjesništvo),

---

⁹⁵ Isto. Str. 74.

⁹⁶ Brešić, Vinko: *Čitanje časopisa: uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*. Zagreb, Matica hrvatska, 2005.

⁹⁷ Šuste, Ivan i dr: *Naša desetgodišnjica*. Str. 77-78.

2. Književna i umjetnička kritika i esejistika;
3. Znanstveni prilozi (u raspravnim i popularnim oblicima, s priloziima građi-dokumentima i sjećanju);
  - a) znanost o književnosti, filologija i lingvistika,
  - b) etnografija i etnologija,
  - c) povijest umjetnosti i zaštita kulturnih spomenika (građiteljstvo, likovne umjetnosti, glazba...),
  - d) socijalna, kulturna i politička lokalna i regionalna povijest (...)
  - e) prirodne znanosti (pretežno popularni prikazi u sklopu lokalnih i regionalnih tematskih brojeva),
4. Uspjesi socijalističke izgradnje i društvena suvremenost kajkavskih mjesta i regija (...)
5. Suvremeni društveno-kulturni problemi (...)⁹⁸.

Podjeli je dodan pregled monotematskih brojeva, što sve zajedno čini vrlo pouzdan pregled *Kajeva* sadržaja kroz prvih deset godina izlaza te potvrđuje prijašnje konstatacije o velikoj širini *Kajeva* sadržajnog spektra. Zatim se navodi struktura suradnika te se napominje kako “[p]rincip odnosa prema suradnicima, odnosno izboru i prihvaćanju ponuda za suradnju, proizlazi iz stanovišta redakcije da je prilikom vrednovanja napisa jedini kriterij maksimalno moguća kvaliteta. Dosljedno tome, putovi vode k najuglednijim znanstvenicima i umjetnicima, odnosno suradnicima koji mogu pružiti najviše”⁹⁹.

U osvrtu na izložbu časopisnih i knjižnih izdanja nastalih u okviru *Kaja* koja je organizirana povodom desetgodišnjice izlaza časopisa 1978. u gradskoj vijećnici grada Zagreba, Ivo Kalinski¹⁰⁰ daje i svoje viđenje *Kajeva* sadržaja, izdvajajući dvanaest

---

⁹⁸ Isto. Str. 78.

⁹⁹ Isto. Str. 81.

¹⁰⁰ Kalinski, Ivo: *Naša desetletnica!!!* Str. 61-81.

“tematskih ciklusa” koji se najvećim dijelom podudaraju s onima koje su naveli Draganić i suautori:

1. o povijesti
2. o starijoj kajkavskoj književnosti
3. o etnološkim specifičnostima
4. o novijoj kajkavskoj poeziji
5. o novijoj kajkavskoj prozi
6. o dječjim kajkavskim pjesmama
7. o suvremenim društveno-kulturnim temama
8. o revolucionarnom pokretu i narodnooslobodilačkoj borbi
9. o likovnoj umjetnosti
10. o umjetničkim znamenitostima pojedinih objekata, odnosno mjesta i krajeva
11. o znanstvenicima i umjetnicima, o njihovim djelima
12. o prirodnim ljepotama.¹⁰¹

Nakon ovih nekoliko analiza prvih deset godina *Kaja*, Jelena Očak povodom 15. godišnjice izlaženja časopisa donosi osvrt¹⁰² na posljednjih pet od ukupno petnaest godina *Kaja*, dakle od 1978. gdje su stali Draganić i Kalinski, do 1982. Autorica u svojem pregledu sadržaja *Kaja* u tih pet godina izdvaja sljedeća tematska uporišta:

- I. Kajkavski krajevi, gradovi i dvorci
- II. Književna povijest i filologija
- III. Likovne umjetnosti
- IV. Kulturna povijest
- V. Povijesni događaji i ličnosti
- VI. Starija kajkavska književnost
- VII. Suvremena kajkavska poezija
- VIII. Suvremena kajkavska proza

---

¹⁰¹ Isto. Str. 65-66.

¹⁰² Očak, Jelena: *Pet godina Kaja (1978-1982)*. Kaj, 16(1983), 2, str. 48-57.

- IX. Suvremena kajkavska drama
- X. Dječje kajkavsko pjesništvo
- XI. Narodna kajkavska književnost i kultura
- XII. Stoletni kolendar.¹⁰³

Novi osvrt na koncepciju i sadržaj *Kaja* pojavio se tek 1996, i to iz pera nove glavne urednice Božice Pažur¹⁰⁴, koja je sintetizirala neke najznačajnije dotadašnje sudove o *Kaju*, a upozorila je i na neke do tada slabo uočene činjenice. Što se tiče kulturoloških dosega i značenja *Kaja*, Pažur na tragu dotadašnjih proučavatelja prvo konstatira kako se *Kaj* “svojim značenjem, profilom i dosegom kontinuirano... iskazuje kao glasilo/periodika cjelokupnog hrvatskokajkavskog govornog područja” te da se od samog početka “i znanstveno i popularno – bavi slojevitim kulturnim i povijesnim okruženjem, semantičkim poljem svojega imena: upitno-odnosne zamjenice *kaj* – svim onim u hrvatskokajkavskoj areji, što u današnjoj metaforici ponovno prepoznamo svojim *korijenima* i *izdancima* na tom korijenu”¹⁰⁵. Pažur jednako tako ponovno ukazuje na pionirsku ulogu *Kaja* u otvaranju mnogih tema: “Taj je časopis, ne bez hrabrosti i senzibilnosti, obrađujući desetak ekskluzivnih temata, u nekima od njih pribavio sebi redosljed prvenstva: u sakralnoj umjetnosti, etnografskoj građi, bogatoj starokajkavskoj i suvremenoj književnosti odraslih i dječjih autora”¹⁰⁶, odnosno napominje kako je *Kaj* “često bio jedini izvor znanstvenih, ili bilo kakvih, podataka o kajkavskim krajevima”¹⁰⁷.

Pažur je s pravom ukazala i na koncepcijsko-tematski kontinuitet *Kaja* od prvog broja do danas. Tako prvo navodi da će

---

¹⁰³ Isto. Str. 49-57.

¹⁰⁴ Pažur, Božica: *Časopis “Kaj” i njegov nakladnik “Kajkavsko spravišće”*. U: Jembrih, Alojz (ur.): *Kajkaviana croatica*. Str. 427-434.

¹⁰⁵ Isto. Str. 427.

¹⁰⁶ Isto. Str. 428.

¹⁰⁷ Isto. Str. 427.

okupljenost priloga “u određene serijale (Po dragomu kraju, Naši krajevi, Umjetničke znamenitosti Zagreba, Iz starije i novije kajkavske književnosti, Lepoglava (I., II., III. i IV.), Suvremeno kajkavsko pjesništvo, Pregled spomenika kulture)” u prvih dvadesetak godina utvrditi “i jednakomjernost temata naslovljenih u kasnijim rubrikama”, što ju dovodi do zaključka kako je “*Kajeva koncepcija ostala nepromijenjena sve do današnjih dana*”¹⁰⁸. Pritom se taj kontinuitet “temelji na onim vrijednostima koje jesu označnicom identiteta – nacionalnog i kulturnog – izabravši svojim pravim putom: *jezik kajkavski i sakralne spomenike kulture kajkavskog govornog područja* kao najjačom pokaznicom takva identiteta. Ponajprije jezikom i kajkavskom književnošću i lingvističkim napisima o njima, izvornim znanstvenim radovima o crkvenoj arhitekturi – Kaj je, cijenimo, zadobio svoje pravo značenje”¹⁰⁹. Tezu o koncepcijsko-tematskom kontinuitetu Pažur potkrepljuje i činjenicom da je “*Draganićeva koncepcija Kaja toliko utemeljena, promišljena i čvrsta da na njezinim bogatim zasadama taj časopis može graditi i svoju daljnju budućnost. I to bez bitnih korekcija i zaokreta*”, prilikom čega upozorava na činjenicu koja do tada nije bila uočena, a koja govori u prilog tome da je Draganić s obzirom na takvu koncepciju (svjesno ili nesvjesno) bio ispred svojeg vremena: “*Izabravši sastavnice kulturnog i nacionalnog identiteta kao osnovni Kajev repertoar – pridonoseći dignitetu kajkavske riječi (umjetničke i zavičajne), kao i dignitetu kajkavskih krajeva – Draganić je predvidio današnje doba*”¹¹⁰. Draganićev interes za *odbačenu* (potlačenu, zaboravljenu, prešućivanu) kajkavsku tradiciju tek se u novije vrijeme pokazuje kao legitimno područje istraživanja, dok je u njegovo vrijeme još uvijek barem dijelom predstavljao svojevrsnu egzotiku. No, danas se u okviru

---

¹⁰⁸ Isto. Str. 428.

¹⁰⁹ Isto. Str. 428.

¹¹⁰ Isto. Str. 429.

poststrukturalističkih teorija i kulturalnih studija koji pokazuju interes za marginalizirane i odbačene Draganićev *projekt* pokazuje kao vrlo aktualan.

Pažur upućuje na još jedan iznimno važan segment *Draganićeve ere* u *Kaju*, a to je činjenica da je Draganić, “kao rijetko tko, znao pomiriti Kajevu koncepciju sa zahtjevima suvremenosti, doba koje takvoj koncepciji – ideologijski – nije bilo naklonjeno”¹¹¹. Iako je tu konstataciju ostavila bez detaljnije razrade, vjerojatno je željela ukazati na to da je Draganić u vrlo burnim vremenima pokrenuo i održavao projekt koji je u koječemu bio subverzivan. Naime, časopis je, kao što je spominjano, pokrenut u predvečerje Hrvatskog proljeća, što je bilo vrijeme koje je takvom projektu s jedne strane pogodovalo, ali se s druge strane moglo pokazati i kao kobno. Kao što je spominjano, pokretanju *Kaja* u prilog je išla činjenica da u to vrijeme dolazi do demokratizacije te buđenja nacionalne svijesti, zahvaljujući čemu vjerojatno dolazi i do buđenja svijesti o regionalno-jezičnim tradicijama. No, istovremeno jugounitaristički nastrojene struje nastoje sve nacionalistički usmjerene aktivnosti suzbiti. Draganićeve inicijative za afirmacijom kajkavske tradicije i kulture, za razliku od proljećara koji su govorili o nacionalnom temama, očito nije bila ocijenjena opasnom po jugoslavenski integritet, pa je *Kaj* neokrznut prošao kroz sve *čistke* koje su provođene 1971. i 1972. To je još zanimljivija činjenica kada imamo na umu da su osim *Hrvatskog tjednika* i sličnih periodika koji su imali naglašenu nacionalističku notu, u to vrijeme zabranjivani i neki periodici koji nisu gajili takvu politiku, štoviše neki časopisi koji su bili vrlo slični *Kaju*, kao što je npr. *Kajkavski kalendar/kolendar*. Naime, kao što je spominjano, kalendar je bio zabranjen zbog “nacionalističko-šovinističke” pjesme Željka Sabola *Kad izgovorim tvoje ime* te zbog toga što se u njemu spominju vjerski datumi i nazivi, odnosno općenito

---

¹¹¹ Isto.

izražavaju vjerski osjećaji¹¹². Vjerojatno je Partiji zasmetalo i to što su u uredništvu kalendara bile ličnosti koje su se nekim svojim aktivnostima istaknule kao *nacionalisti*, poput Tomislava Đurića koji je u *Varaždinskim vijestima* tijekom 1971. objavljivao “nacionalistički” feljton *Zašto šute lepoglavska zvona?*¹¹³ itd. Kako bilo da bilo, dok je *Kajkavskom kalendaru/kolendaru* spočitavano da se u njemu spominju vjerski datumi i nazivi, u *Kaju* istovremeno nesmetano izlaze npr. znanstveno-popularni pregledi sakralnih spomenika kulture ili katolički kalendar u sklopu rubrike *Stoletni Kaj kalendar*. Još jedan od razloga zbog kojih *Kaj* nije dospio pod sumnju Partije vjerojatno je bio taj što u njemu niti prije niti poslije Hrvatskog proljeća nisu objavljivani članci niti protiv niti za taj pokret, odnosno zbog toga što se uredništvo držalo podalje od direktnih društveno-političkih aktualnosti, a onaj dio *Kaja* koji je koliko-toliko i bio društveno-politički angažiran išao je u prilog Partiji. Naime, uredništvo *Kaja* je 1970-ih i 1980-ih objavilo više članaka o Narodno-oslobodilačkoj borbi (NOB) i njezinim junacima, a povremeno je pisano i o samom Titu. Tako već u prvom godištu izlazenja uredništvo u nekoliko nastavaka objavljuje članak Marijane Gušić o Titovu rodnom Kumrovcu i Hrvatskom zagorju¹¹⁴, o čemu ista autorica piše u *Kaju* i 1970.¹¹⁵ Osim povremenih (uglavnom) dječjih pjesama posvećenih Titu, u *Kaju* je 1974. objavljen Titov govor u povodu obilježavanja 400. godišnjice seljačke bune¹¹⁶ popraćen njegovim fotografijama, a 1980. mu je u povodu smrti posvećen i cijeli broj.¹¹⁷

---

¹¹² *Ocjena Kajkavskog kalendara 1972. Općinske konferencije SK Hrvatske*. U: Cesar, Jurica (ur.): Kulturno-prosvjetno društvo “Zrinski”. Str. 107.

¹¹³ Usp. Đurić, Tomislav: *Zašto su šutjela lepoglavska zvona*. Str. 20-114.

¹¹⁴ Gušić, Marijana: *Kumrovec I, II; III; IV; V*. Kaj, 1(1968), br. 4-5, 6, 10, 11, 12.

¹¹⁵ Gušić, Marijana: *Jedan neostvaren, a možda i nedopušten san*. Kaj, 3(1970), 5, str. 57-64.

¹¹⁶ Broz Tito, Josip: *Ideali Seljačke bune ostvaruju se danas*. Kaj, 7(1974), 3-4, str. 4-[7].

¹¹⁷ Kaj, 12[13](1980), br. 2.

Dok je u svojem sljedećem napisu o *Kaju* iz 1998. povodom tridesetgodišnjice njegova izlaženja¹¹⁸ uglavnom varirala dvije godine ranije iznesene teze, u članku povodom novog jubileja, četrdesetgodišnjice izlaženja časopisa 2008. Božica Pažur donosi nešto drugačiju ocjenu njegovih najvažnijih doprinosa kajkavskoj i nacionalnoj kulturi¹¹⁹. Tako sada navodi da se *Kaj* bavi “cjelovitom jezičnom, kulturno-povijesnom i umjetničkom podlogom cjelokupnoga kajkavskog govornog područja kao temeljnim vrijednostima matične hrvatske kulture i znanosti”, prilikom čega je “[u] tom 40-godišnjem konceptijskom kontinuitetu, jezik ‘materinski, kajkavski, domaći, svuoj...’ bio i ostao temeljnim sadržajem i poticajem našega časopisa: bilo kao jezik izgrađene višestoljetne književne (i znanstvene, administrativne...) tradicije; bilo kao materinski jezik brojnih, bogatih i živih zavičajnih idioma više od milijun izvornih govornika; bilo kao stvaralački jezik suvremene (postmoderne) kajkavske književnosti”¹²⁰. Pritom navodi da je uz taj filološki tematski krug *Kaj* “svoje značenje, vjerujemo, zadobio i povijesnoumjetničkim temama, osobito napisima o sakralnoj graditeljskoj baštini svih kajkavskih krajeva, arhitektonsko-urbanističkim opisima burgova, dvoraca, tradicijske arhitekture, povijesnih i povijesnoumjetničkih znamenitosti Zagreba”¹²¹, a kratko spominje kako su “dignitetu kajkavskih krajeva” prilog dala i posebna izdanja *Kaja*.

Taj joj je napis poslužio kao temelj za predgovor izložbi *Kajevih* izdanja povodom “četrdesetletnice” njegova izlaženja, koja je krajem iste godine obilježena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Tim je povodom održan i znanstveni skup *Časopis*

¹¹⁸ Pažur, Božica: *Časopis Kaj – životno djelo Stjepana Draganića (Uz 30. obljetnicu časopisa Kaj)*. Kaj, 31(1998), 1-2, str. 3-13.

¹¹⁹ P.[ažur], B.[ožica]: *Četrdesetletnica: Kaj – časopis za književnost, umjetnost, kulturu (1968. – 2008.)*. Kaj, 41(2008), 1-2, str. 3-6.

¹²⁰ Isto. Str. 3.

¹²¹ Isto.

Kaj u kontekstu nacionalne periodike i njegov 40-godišnji doprinos hrvatskoj znanosti i kulturi, čiji su pojedini prilozi tiskani u *Kaju* sljedeće godine. Prvi govornik na skupu bio je Vinko Brešić koji je ukazao na važnost *Kaja* u kontekstu kajkavske književnosti i kulture, te nacionalne periodike, odnosno nacionalne književnosti i kulture uopće¹²². Pokretanje *Kaja* Brešić vidi kao jedan od produkata “reinstitucionalizacije” hrvatske kulture krajem 1960-ih koja je rezultirala “eksplozijom novih časopisa u svim hrvatskim regijama i na svim razinama”¹²³. S obzirom na njegovu misiju i sadržaj Brešić nadalje smatra da je *Kaj* “u najmanju ruku barem subverzivno čuvao na institucionalno prepoznatljiv način kontinuitet kajkavske tradicije hrvatske kulture, njezine prakse i teorije”, no osim toga istovremeno je “tu tradiciju nastojao na moderan način usustaviti i vrednovati putem, npr. raznih antologija i hrestomatija, natječaja, festivala i skupova, ali i analiza koje su išle za emancipacijom nečega što se zove kajkavska književnost”¹²⁴. To ga dovodi do zaključka da je *Kaj* “svojom kulturnom, ma koliko na momente posve marginalnom nazočnošću, u osnovi podržavao ne samo latentni i tek s vremena na vrijeme javno odobravani fenomen kulturnoga regionalizma, već je činio još najmanje dvije važne stvari: 1. održavao je ideju o časopisu kao još uvijek dominantnome mediju i ujedno središtu književnog života, što je obilježje koje trenutno jedva da ima ijedan naš časopis; 2. medijski podržavanjem kajkavske kulture ‘Kaj’ zapravo podržava polivalentnost hrvatske kulture, njezinu osebnost i bogatstvo, ali i njezinu aporičnost”¹²⁵. Ostali sudionici skupa svoju su pažnju usmjerili prema pojedinim sadržajnim aspektima časopisa. O književnosti u *Kaju* govorilo je najviše sudionika. Tako

---

¹²² Brešić, Vinko: *Kaj i hrvatska časopisna tradicija / Kaj u raljama tradicije*. *Kaj*, 42(2009), 3, str. 13-17.

¹²³ Isto. Str. 15.

¹²⁴ Isto. Str. 16.

¹²⁵ Isto.

je Ivo Kalinski dao osvrt na antologije kajkavskog pjesništva koje su objavljivane u *Kaju*, i to samo na one većeg opsega, zaključujući kako predstavljaju “velik doprinos prije svega kajkavskoj književnosti, ali se njima prvi put s one često spominjane marginalne, rubne crte najozbiljnije uključuje tamo gdje je toj književnosti po samoj naravi stvari oduvijek i mjesto – u maticu svehrvatske književnosti kao njezin korporativni dio”¹²⁶. Ivan Zvonar je u svojem referatu ukazao na činjenicu kako je *Kaj* od samih početaka izlaženje do danas veliku pozornost posvetio usmenoj kajkavskoj književnosti¹²⁷. U trećem prilogu iz književnog bloka Božica Pažur je s obzirom na kontinuitet kajkavskih književnih tema u *Kaju*, kako “primarnih” (književna produkcija) tako i “sekundarnih” (osvrti na književnu produkciju), od prvog broja do suvremenosti, te ostala njegova nastojanja povezana s njom, kao što su priređivanje panorama i antologija, tematskih svezaka, raspisivanje književnih natječaja i sl., dala osnovne naznake o poticajnoj ulozi *Kaja* u obnovi i reafirmaciji kajkavske književnosti¹²⁸. O starijoj kajkavskoj književnosti u *Kaju* na kolokviju je govorio Alojz Jembrih, no njegov prilog do sada još nije objavljen. Ostali sudionici kolokvija govorili su o drugim sadržajnim dominantama *Kaja*. Tako su Mijo Lončarić i Martina Kuzmić dali kratak pregled radova o kajkavskim govorima objavljivanim u časopisu *Kaj*¹²⁹, a Andrija Tomašek daje osvrt na glazbene teme u *Kaju*¹³⁰. O velikom korpusu povijesnoumjetničkih tema u *Kaju* osvrt su dali Nela

---

¹²⁶ Kalinski, Ivo: *Kajeve antologije kao časopisna i knjižna izdanja*. *Kaj*, 42(2009), 3, str. 22.

¹²⁷ Zvonar, Ivan: *Usmena kajkavska književnost u kritičkom izboru i obzoru časopisa Kaj*. *Kaj*, 42(2009), 3, str. 23–44.

¹²⁸ Pažur, Božica: *Poticajna uloga časopisa Kaj u obnovi i reafirmaciji suvremene, novokajkavske književnosti*. *Kaj*, 42(2009), 3, str. 69–78.

¹²⁹ Lončarić, Mijo; Kuzmić, Martina: *Glavnina kajkavskih govora u dijalektološkim radovima u Kaju*. *Kaj*, 42(2009), 3, str. 45–60.

¹³⁰ Tomašek, Andrija: *Kaj – čimbenik hrvatske glazbene publicistike*. *Kaj*, 42(2009), 3, str. 79–87.

Tarbuk¹³¹ i Tomislav Premerl¹³². Na korpus članaka o Gorskome kotaru u *Kaju* osvrtno je dao Josip Lisac¹³³, a Božica Pažur je dala osvrtno na članke o pavlinskom kulturnom nasljeđu u časopisu¹³⁴.

Prilozi s kolokvija implicitno su ukazali i na neke od sadržajnih i koncepcijskih dominantni u dotadašnjem razdoblju izlaženja časopisa. No, do sada najobuhvatniji pregled *Kajeva* sadržaja ipak je pokazala tematsko-žanrovska bibliografija priloga od prvog broja do 2010. koju je povodom obilježavanja iste obljetnice priredila Marija Roščić¹³⁵. Sadržaj *Kaja* podijelila je na četrnaest tematsko-žanrovskih skupina:

1. Novija / suvremena hrvatska kajkavska književnost
  - a) putopisi; duhovni krajobraz;
2. Starija hrvatska / kajkavska književnost / baština;
3. Kajkavski jezik, jezikoslovlje;
4. Kajkavski prijevodi;
5. Povijest umjetnosti; graditeljsko nasljeđe / vrtna arhitektura;
6. Zagrebačke teme;
7. Povijesne teme / razdoblja i ličnosti
  - a) plemstvo i svećenstvo u hrvatskoj povijesti i kulturi,
  - b) Hrvati kajkavci u iseljeništvu;
8. Tradicijska kultura / folklor, običaji, etnologija, etnografija;
9. Glazbene teme;
10. Likovne teme;
11. Kaj & ča;

---

¹³¹ Tarbuk, Nela: *Povijesnoumjetničke teme u časopisu Kaj*. Kaj, 42(2009), 3, str. 88-93.

¹³² Premerl, Tomislav: *Povijesnoumjetnička i graditeljska baština kajkavskih krajeva u časopisu Kaj*. Kaj, 42(2009), 3, str. 94-98.

¹³³ Lisac, Josip: *Časopis Kaj i Gorski kotar*. Kaj, 42(2009), 3, str. 61-68.

¹³⁴ Pažur, Božica: *Pavlinsko kulturno nasljeđe u izdanjima Kajkavskog spravišća i časopisa Kaj*. Kaj, 42(2009), 3, str. 99-110.

¹³⁵ Roščić, Marija (ur.): *Bibliografija časopisa Kaj 1968. – 2010*. Kaj, 44(2011), 3.

12. Ljudi i krajevi / društvene teme
  - a) priroda i čovjek;
13. Osvrti, recenzije;
14. Kronika¹³⁶.

Kada ovakvu podjelu *Kajeva* sadržaja usporedimo sa svima do sada spomenutima, vidljivo je da predstavlja ne samo do sada najobuhvatniji, nego i najdetaljniji, ali i najrazrađeniji takav pokušaj, kojem bi se moglo prigovoriti jedino to što koristi više različitih klasifikacijskih kriterija. Najuočljiviji kriterij je tematsko-disciplinarni (književnost, jezikoslovlje, povijest umjetnosti, povijest, tradicijska kultura, glazba, likovnost, društvene teme), no tu je upleten i žanrovski kriterij (prijevodi, osvrti i recenzije, kronika), pa čak i geografski (zagrebačke teme) koji se ne uklapaju u načelnu tematsko-disciplinarnu shemu pa izgrađeni sustav nije do kraja koherentan. No, to je razumljivo ako u obzir uzmemo priređivačičinu ogradu kako se “pri razvrstavanju temata rukovodila rubrikama i podjelama koje je uspostavilo uredništvo časopisa”.¹³⁷ Drugim riječima, spomenute rubrike koje smo izdvojili kao one koje se ne uklapaju u načelnu tematsko-disciplinarnu shemu priređivača je posebno izdvojila s obzirom na takovrsne ustaljene rubrike u *Kaju*.

Imajući u vidu dosadašnje raščlambe *Kajeva* sadržaja, ali potpuno ne nasljeđujući niti jednu od njih, u poglavljima koja slijede pokušat ćemo predstaviti najvažnije predmetne i disciplinarne dominante u četrdesetogodišnjem razdoblju izlaženja časopisa (1968-2008) kako bismo mogli, ponovno osluškujući, ali ne i potpuno nasljeđujući dosadašnja saznanja i zaključke o njegovoj koncepciji, misiji i namjeni, odgovoriti na pitanje kakvu je ulogu imao kako u kontekstu kajkavske, tako i nacionalne kulture.

---

¹³⁶ R.[oščić], M.[arija]: *Napomene uz bibliografiju časopisa “Kaj” 1968.-2010.* Kaj, 44(2011), 3-4, str. 5.

¹³⁷ Isto.